

KÉRDÉSEK ÉS TÁVLATOK

A magyar történet marxista alapú revíziója mellett és annak segítségével revízió alá kerül ugyanilyen szellemben a magyar irodalomtörténet is. Míg az előbbt tudvalevően *Andics Erzsébet* világította meg a Magyar Történelmi Társulat elnöki székéből,¹ az utóbbiról *Lukács György* szólott, amikor az újjáalakított *Magyar Irodalomtörténeti Társaságban* foglalta el az elnöki tisztelet. A kivonatos sajtóközlések után egész terjedelmében hozza most Lukács előadását az *Irodalomtörténet*, amelynek idei első száma a minap jelent meg.²

„A magyar Irodalomtörténeti Társaság munkájának csak akkor van létjogosultsága, ha középpontjába a magyar irodalomtörténet teljes és gyökeres revízióját helyezzük.” Akik nyíltan, vagy leplezetten tiltakoznak az ilyen törekvések ellen, vagyis a reakció összes hívei — mondja Lukács, — egyfelől elmosni igyekeznek a magyar irodalomnak azt az alapvető tényét, amely annak egyik legfőbb értéke, azt, hogy a legjobb és legnagyobb magyar irodalom *mindig* politikai irodalom volt, másfelől a „hagyományok” tiszteletbentartását kívánják. Pedig ami a hagyományokat illeti, a magyar irodalomtörténet már a múltban is sorozatos revízió ment át, mint *Bajza és Toldy, Gyulai Pál*, majd a *Nyugat*, a két világháború között pedig a *népi irodalom* fellépése mutatja.

Voltak reakciós revíziók is bőven. Közülük Lukács külön kiemeli a 67-es kiegyezést követő *magyar akadémizmust* és az ellenforradalmi korszak *szellemtudományát*, amelyre *Szekfü Gyula* történelemfelfogásának volt a legmélyebb befolyása. (A „szellemtudomány” szót mindig idézőjelbe teszi Lukács.) Az utóbbi iránynak „kiméretlen bírálata kell, hogy társulatunk működésének homlokterében álljon” — állapítja meg Lukács. És pedig azért, mert *Szekfü történelemfelfogása* Magyarország és a Habsburg-monarchia „sorsszerű” kapcsolódásának feltételezésével az összes magyar szabadságmozgalmak negatív, konzervatív vagy egyenesen ellenforradalmi értékelésére vezetett, másrészt mert a magyar nemzet sorsát azonosnak tekintette a nagybirtokos-kapitalista-dzsentri Magyarországgal s így ennek a társadalomnak hanyatlását nemzeti hanyatlásként állította be. Politikai fenntartások az ellenforradalmi korszakkal szemben, mint *Szekfüé* is, aki visszariadt e vonal végső következményétől, a *Hitlerrel* való szövetségétől, sohasem jelentették a szellemtudományi módszer revízióját. Ez a módszer — jelenti ki Lukács — „az imperialista német reakció talaján nőtt, abból a szükségletből, hogy a német imperializmus haladásellenes, népellenes céljait átfogó ismeretelméleti és történetfilozófiai szintézisekkel igazolja. Az imperialista korszak részére nem volt már elegendő a pozitívizmus „tényekkel” operáló haladás- és forradalomellenes magatartása, pozitív reakciós ideálokat kellett kiagyalni és hirdetni”. Ebből következett a többi között szellemi áramlatoknak és irányoknak fetisizálása. Példaként említi Lukács egyes korszakoknak, vagy „típusoknak” és „alkatoknak” örökérvényű „szel-

¹ Lásd rovatunkat a *Vigília* előző, júliusi számában.

² A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata. Felelős szerkesztő *Waldapfel* József.

lemi" hatalmakká való duzzasztását, aminő a *barokk Szekfűnél*, a *pre-romantika Szerb Antalnál*, a *biedermeier Zolnai Bélánál*, vagy a német „vándor” és a magyar „bujdosó” *Prohászka Lajosnál*. Lukács szerint döntő módon veszélyes volt ez az egész irány irodalomtörténetünk fejlődésére, mert már a német szellemtudomány azon dolgozott, hogy bizonyos társadalmi vonatkozásokat, a fetiszizáció segítségével valójukból kiforgatva, beleépítsen a történelemtudományba. „Énnek hatása nálunk nagyon mélyen érezhető, mert ezek az áltársadalmi szempontok behatolnak még a haladó irodalomszemléletbe is, még a magukat marxistáknak hívó kutatók szemléletébe is; persze itt vadházasságot kötnek az ugyancsak fetiszizáló vulgér-szociológiával.” Ezt a veszélyt fokozta nálunk a szellemtudomány segítségével propagált *álkorszerűség, álmodetn-ség*. A korszak ellenzéki irodalomszemléletében ez még világosabban jön napfényre, mint a hivatalos irányzatokban. „Ebben az eltévelyedésben urbánusok és népiesek egyaránt résztvesznek; Szerb Antal és Németh László irodalomértékelései igen gyakran közel állnak egymáshoz.”

Annak a revízióknak tehát, amely ma szükségessé vált, az igazi társadalmi alapra, az *igazi társadalmi fejlődésre* kell támaszkodnia — szögezi le Lukács. Ebből következik, hogy az irodalomtörténet komoly revíziója megoldhatatlan az egész magyar történet revíziója nélkül. Ez azonban nem jelenheti azt, hogy az irodalomtörténettel foglalkozók most már ölbetett kézzel várják, amíg a historikusok a magyar történet revízióját végrehajtották. „Éppen ellenkezőleg. Arról van szó, hogy irodalomkutatóink átállítsák tudományos módszereiket: az irodalomtörténet maga is foglalkozzék társadalom- és gazdaságtörténettel, politikai történettel... *Meg kell szünnie az irodalomtörténetírás izoláltságának a magyar történelmi kutatás többi ágaitól.*” Ez tudatos és szervezett kollektív munkát követel, aminek megszervezése az új egyesület egyik legfontosabb feladata. E munka során szakadatlanul figyelembe kell venni a külföldi marxisták, elsősorban a Szovjetunió tudósai által létrehozott eredményeket. Itt, a nemzetközi szempontokról szólva, hangsúlyozza Lukács, hogy véget kell vetni a magyar és a külföldi irodalom régi stílusú összehasonlításának. „Az összehasonlító irodalomtörténetnek nemcsak az igazán fontos magyar kérdésekre kell összpontosítania erőit, hanem azt is kell látnia, hogy minden igazi irodalmi jelenségnek, legyen az író, irány, vagy műfaj, alapja a hazai társadalmi szükséglet, Magyarország akkori gazdasági szerkezete, társadalmának fejlődési iránya, osztálytagozódása stb. Csakis ezek magyarázhatják meg, hogy valamely külföldi irány, vagy író Magyarországon kire, miért és hogyan hatott.” Szem előtt kell tartani azt is — fűzi hozzá Lukács, — hogy a külföldi irodalmi jelenségek éppen úgy revízióra szorulnak, mint a hazaiak, hiszen még csak egyedül a Szovjetunióban vannak komoly eredmények. Vonatkozik a revízió szüksége a magyar nyelven írt és igen elterjedt világirodalomtörténetekre (*Babits, Szerb Antal*), valamint az idevágó tanulmányokra is. Végül a magyar irodalomtörténet revíziójának kérdései megoldhatatlanok esztétikai és világnézeti tisztánlátás nélkül. Itt elsőrendű feladat a *kíméletlen harc a nyugati dekadens idealista*

világnézet ellen, ami nélkül a másik főfeladat, a szubjektivista és formalista esztétika leküzdése lehetetlen.

Az irracionalista — szubjektivizmussal a marxista esztétikát kell szembeállítani. (Az önkényes szubjektivizmusból — mint Lukács már előbb megállapította — *Ignotus és Hatvany Lajos* is tudatos módszert csinált még a *Nyugat*-korszak kritikájában.) A marxista esztétikának legfontosabb elvei, a *visszatükrözés elmélete, a realizmus fogalmának új meghatározása*; nélkülözhetetlen elemei a magyar irodalom újjáértékelésének. Nagyon fontos továbbá az is — mondja Lukács, — hogy irodalomtörténészeink köztudatába átmenjen a *marxista filozófia „pártosság”-felfogása* is. „Csak ha a fejlődésben magában felismerjük ezt az elevenen ható pártosságot és tudatosan magunkévá tesszük — a haladásért foglalván pártot, — csak akkor tudjuk az objektív történelmi lefolyás igazi valóságát helyesen megérteni. Ezzel ellentétben minden a politika, a világnézet, az esztétika iránt közönyös, úgynevezett tiszta történelemszemlélet, vagy esztétikailag szubjektivista, irracionalista, relativista irodalomtörténet eleve terméketlenségre van kárhozthatva.”

Ha így tesszük fel a kérdést — folytatja Lukács, — rögön szemünkbe ötlik a magyar történelmi fejlődés egyik fontos, felette negatív mozzanata: a *filozófiai kultúra hiánya*. Élénken mutatkozott ez a maguk korában haladó irányokban is. Világosan látható a *Nyugat* íróinál, így *Osvátnál*, még pregnansabban *Kosztolányinál*. Ezzel függ össze, hogy a visszahatás a formalisztikus felfogásokra a legtöbbször tisztán politikai tartalmaknak szembeszögezése volt. A népi írói mozgalmakban is lélektelen empirizmus jött létre, mint a pusztá tények felé menekvés az igazi világnézeti kérdések eldöntése előtt. S itt sem véletlen — jegyzi meg Lukács, — hogy ez az empirizmus igen könnyen és igen gyakran átcsap a reakciós miszticizmusba; a népi romantikában többször elment egészen a fajleméletig. „A mi feladatunk — úgymond — ezen a téren: éles és határozott, könyörtelen kritikával összekapcsol állásfoglalás az esztétikai és világnézeti reakció ellen, az imperialista dekadencia ellen a világnézet és a művészet területén. Az irodalomtörténet feladata: *világnézet és alkotás bonyolult kölcsönhatásait konkrétan, elméletileg és történelmileg megalapozottan felkutatni.*”

Ami a szükséges kollektív munka résztvevőit illeti, Lukács szerint túl kell menni a pusztá irodalomtörténelmi szakemberségen, hiszen az az ember, aki az itt érintett kérdések összességében szakember lehetne, legkevésbé az irodalomtörténész eddigi típusa. A kollektív munka konkrét programja: felderíteni a magyar irodalom valóságos történetét, leszámolni a reakciós történelmi legendákkal, megteremteni az eleven kapcsolatot az irodalomtörténet, az irodalom és a dolgozó nép mai élete között, segíteni, hogy az irodalmi oktatás haladó szellemben folyjék, leleplezni a reakció ama törekvéseit, amelyek a politikai porondról leszorulva, az ideológia terén gyülekeznek és készülnek új offenzívára.

E programpontok lényegesnek tartott több vonatkozásával is behatóan foglalkozik Lukács György. Bár az egész magyar irodalomtörténetet kell revízió alá venni, a *leggyorsabban megoldandó feladat a XVIII—XX. század irodalomtörténetének revíziója*. Újból meg kell ál-

lapítani a *periódusokat*, vagyis az irodalmat, mint a nemzeti élet szer-
ves alkotórészét be kell tagolni olyan szakaszokba, amelyek a gazda-
sági és társadalmi fejlődésnek és a belső fejlődés nemzetközi vonatko-
zásainak megfelelnek. Ez a periodizálás „azt jelenti, hogy az irodalmat
a maga mozgásában s e mozgások nemzetközi vonatkozásaiban tekint-
jük s hogy e mozgásban — *Sztálin* megállapításai értelmében — az új
és a régi harcára fektetjük a fősúlyt, vagyis hogy az irodalomtörténet
központi feladata: *a nemzeti életben, az irodalomban összeütköző irá-
nyok harcának felderítése*”. Következik ebből, hogy az irodalomszem-
lélet, a kritika *történetére* is sokkal nagyobb súlyt kell helyezni, mint
eddig történt. Új megvilágításba kerül irodalmunk művészi fejlődése,
műfaj- és stílustörténete is. Az eligazodás és értékelés okából tisztá-
zandó a *haladás és az irodalom viszonya* is. *A haladás elsősorban gaz-
dasági és társadalmi kategória*. Őv azonban Lukács attól, hogy régi írók
haladó mivoltát abból a szempontból mérlegeljék, hogy állásfoglalásuk a
mai nézőpontból mennyire volna haladó. Minden egyes esetben *konkrétan
kell kiemelni*, hogy mi volt az adott helyzetben a haladó világnézet.

Lukács szerint a haladás fogalmának helyes konkretizálása nyújt
módot a magyar irodalomban és irodalomtörténetben még tömegesen
létező régi maradványok, reakciós tendenciák elleni harcra. Ma külö-
nösen kiemelendő a klerikális *reakció* és a *nyugati (amerikai) orientáció*
elleni küzdelem. Ez a nyugati orientáció „a legkülönbözőbb formákban
nyilvánul meg, részben mint állítólag pártok felett álló humanizmus,
részben és főleg, mint a haladásnak azonosítása a nyugati fejlődéssel”.
Holott az orosz forradalom 1917-es győzelmével döntő fordulat állott
be haladás és reakció tartalmában. „Most már — végső fokon — az
dönti el valamely egyén vagy irány haladó, vagy reakciós mivoltát,
hogy a világ ilyen átalakulásához, az emberiség itt megnyíló új pers-
pektívájához hogyan viszonylik.”

* * *

Megítélésünk szerint ezek a lényeges részei Lukács György hatal-
mas, 28 oldalra terjedő előadásának, amely végül is abban a meggyő-
ződésben csendül ki, hogy nincs mit félni a magyar irodalomtörténet
revíziójától. „A magyar társadalmi fejlődés minden problematikája el-
lenére — úgymond — annyi haladó tendencia, annyi tehetséges és haladó
író volt a magyar irodalomban, hogy nagyobb irodalmi gazdagságot
fogunk áttekinteni, mint régebben, bár e gazdagság tartalmai, körvonalai
egészen mások lesznek, mint a régi magyar irodalomtörténetét voltak.”

Amit a multkor *Andics* Erzsébet történetszemléletéről mondtunk,
ugyanazt mondhatjuk az irodalomtörténetnek arról a szemléletéről is,
amely Lukács előadásában kifejezésre jut. A felvetett kérdések töme-
gével szakszerűen a tárgykör szakembereinek kellene foglalkozniok.
Előttünk azonban semmiképp sem kétséges, hogy a marxista szempon-
toknak Lukács-megfogalmazta alkalmazása sok új és hasznos meglátásra
fog vezetni az irodalmi alkotások és összefüggéseik tekintetében.

Izélítővel az *Irodalomtörténet*-nek már ez a száma is szolgál. Gon-
dolunk itt elsősorban *Waldapfel* József tanulmányára, amely „Az igazi

Csokonai" címmel jelent meg. A szerző Csokonait a magyar felvilágosodás legnagyobb költőjének mutatja be. Ám mégsem apostol. Költészetének egésze a polgári átalakulásnak először nekilendült magyar társadalom megtorpanását, minden ellenmondását, a haladás erőinek gyöngeségét is tükrözteti. Csokonai tragikus felörlődése egyik legjellemzőbb magyar példája annak, mennyire nem lehetett szabad a legszabadabb lelkű, legáldozatosabb író sem az osztálytársadalomban. Érdekes a tanulmányban az a rész, amely „A lélek halhatatlansága" címmel ismert költemény történetét tárgyalja. Csokonai megrendelésre, *Rhédey* grófné temetésére halotti búcsúztatónak írta ezt, de a grófi környezet a verset — mint *Waldapfel* mondja — a „dogmatikus teológia" igényeihez hozzáigazította. Csokonai hiába tiltakozott, a valódi helyett ez a „tolvajkiadás" látott napvilágot. Csokonai ugyanis — mint *Waldapfel* más versekből következteti — materialista volt s nem hitt a lélek halhatatlanságában. Számára — úgymond — teljes megnyugvást adott a halálnak a természet háztartásában való szerepe.

Az *Irodalomtörténet* egy másik közleménye a Társaság első vitüléséről számol be, amelyen a magyar irodalom korszakhatárainak revízióját tárgyalták. A régi magyar irodalomra vonatkozóan *Klaniczay* Tibor, az újabbra vonatkozóan *Berta* János készített javaslatot. Végül is a munkaközösség úgy ítélte, hogy a régi irodalomban elsőrendű korszakhatárok 1001 és 1430, másodrendűek a XIII. század, 1526, 1570, 1650 és 1711. Az újabb irodalomban elsőrendű korszakhatár 1772, 1849, 1905, 1919 és 1945. Másodrendűek: 1830, 1867, 1890 és 1931.

* * *

Annak a revízióknak során, amelyet *Lukács* György bejelent a magyar irodalomtörténetben, az értékmegállapítások helyessége és termékenységése végeredményben a marxizmus ideológia-elméletének helyességén, vagy helytelenségén fog múlni. Függetlenül hagyva azonban ezt a sarkalatos kérdést, nem vitás, hogy magának az alkalmazni kívánt marxista szemléletnek helyes meghatározása is feladat. Így különösen érdekesnek és gondolatébresztőnek kell találnunk azt a 27 oldalas cikké épített bírálatot, amelyben *Lukács* György „Irodalom és demokrácia" címmel immár második javított kiadásban is közreadott művét részesíti *Rudas* László a *Társadalmi Szemle*¹ június—júliusi kettős számában.

E könyv megítélésénél — vezeti be cikkét *Rudas* — tekintetbe kell venni, hogy 1945 és 1947 márciusa között íródott, amikor sok dolgot másképp kellett mondani, mint ma mondhatjuk. „Ézért nem szabad minden szót a mérlegre tennünk a maximális pontosság és hasonlók tekintetében. De ez természetesen nem terjedhet odáig, hogy ezen a címen elnézzünk oly dolgokat is, amelyek túllépik ezt a határt, ameddig marxista ebben a tekintetben elmehet. Sajnos, meg kell mondanunk, hogy *Lukács* elvtárs nagyon is tág határokat von meg a maga számára." Általánosságban kifogásolja *Rudas* azt, hogy *Lukács* a negatív oldaláról értékeli korunkat, amikor csupán az imperialista világ társadalmi életének pers-

¹ A Magyar Dolgozók Pártjának tudományos folyóirata. Szerkesztőbizottság: *Fogarasi* Béla, *Gerő* Ernő, *Lukács* György, *Mód* Aladár, *Molnár* Erik, *Révai* József, *Ries* István, *Rudas* László, *Vajda* Imre. Főszerkesztő *Fogarasi* Béla, felelős szerkesztő *Mód* Aladár.

pektívanélküliségét veszi észre s figyelmen kívül hagyja, hogy „korunk ugyanakkor a proletárforradalmak és a szocializmus megvalósulásának, vagyis a heroizmusnak: a lelkesedésnek, az áldozatkészségnek, az emberiség soha nem látott felvirágzásának stb. kora is.” S ezt nem „mellékes elcsuszamlásnak” minősíti Rudas. „Sokkal komolyabb dologról van szó — egész vonalról.”

Lukács könyvének részletes taglalását azután három központi kérdés köré tömöríti Rudas. Az első a *demokrácia értelmezése*, a második Lukács *nézetei Leninről*, a harmadik a *marxizmus és irodalom viszonya*.

Az ekként tagozott bírálat első részének egyéb lényeges megállapítása az, hogy Lukács könyvében alig fordul elő a „polgári demokrácia” kifejezés. Helyette „formális”, „formálisabb” és „legformálisabb” demokráciákról szól, majd „komoly” és „nem komoly” demokratikus irányzatokról, ami semmiképen sem marxista terminológia. Lukácsnál el is sikkad az osztályelemzés, a különböző országok és azokon belül a különböző korszakok demokráciáinak konkrét tárgyalása, említés nélkül marad a demokratikus irányzatok leglényegesebb különbsége, az osztálytartalom is. „Lukács elvtárs — állapítja meg Rudas — a demokrácia kérdését tisztára formálisan kezeli, a marxista elemzés szabályainak figyelmen kívül hagyásával. Ennek nem maradnak el sajnálatos következményei.” Példaként utal Rudas arra, hogy Zola és Anatole France realizmusát és közéleti szereplését — szemben a német Gerhardt *Hauptmannokkal* és *Sudermanokkal* — Lukács a francia demokrácia magas erkölcsiségével magyarázza, holott az ok talán az, hogy Zola és France bizonyos osztályokat képviseltek a francia demokráciában: a kispolgárságot és a munkásságot. „Lukács magyarázatában — úgy mond — feloldhatatlan ellentmondás van, aminek oka az, hogy még véletlenül sem alkalmazza a történelmi materialista módszert.” Lukács módszerét „pártonkivüliségnek” nevezi Rudas s e módszer egyik legpregnansabb megnyilatkozásaként idézi Lukácsnak azokat a sorait, amelyek a francia harmadik köztársaság összeomlásáról szólnak. Lukács szerint a baj ott volt, hogy a dolgozó tömegek nem tekintették a maguk uralmának ezt a demokráciát, mert a felületen ugyan zavartalanul működött a formális demokrácia, lényegében azonban egy kicsiny anonim klikk uralkodott 40 millió ember fölött. Lukács tehát — mondja Rudas — egyszerűen nem veszi tudomásul a marxizmus-leninizmus alapvető tételét, hogy a polgári demokrácia mindenkor egyúttal a burzsoázia diktatúrája is a kizsákmányoltak ellen. „Lukács elvtárs, úgy látszik, a francia dolgozóknak találta meg a bűnbakot.” Lukács történelmi magyarázatai Rudas szerint majdnem kivétel nélkül hibásak.

A bírálatnak ebben az első részében egyébként Rudas legsúlyosabb állítása az, hogy amikor Lukács a demokrácia „igazi” tartalmáról és a demokrácia „lényeges” formájáról beszél, akkor a marxizmus-leninizmussal ellentétben holmi „örök igazságot” keres, holmi „igazi tartalmat”, amely hiányzott úgy az antik, mint a polgári demokráciából és csak a szocialista demokráciában valósul meg. „Nem kell mondanom írja Rudas, — hogy ez homlokegyenest ellenkezik minden marxizmus-sal, a marxizmus-leninizmus legelemibb tételeivel, ez nem materializ-

mus, ez a legtisztább, leghamisítatlanabb *idealizmus*." Lukács úgy képzei el a történelmet, hogy van egy „lényeges” forma, amely felé a történelem kezdettől fogva halad és amellyel szemben semmi sem „lényeges”, ami ezt megelőzi. „Ez persze — szögezi le Rudas — nem történelmi materializmus, ahhoz semmi köze; ez a legtisztább, legmetafizikusabb idealizmus. Ez annak a hegeli „történetfilozófiának” a maradványa, amelynek éppen a marxizmus vetett örökre véget.”

Bírálatának második részében Rudas azzal a képpel foglalkozik, amelyet Lukács rajzol Leninről. Emlékeztet arra, hogy Lukács közvetlenül Lenin halála után „Lenin” címmel német nyelven füzetet jelentetett meg, amely nem kis visszatetszést keltett a Szovjetunióban. Ebben az írásában ugyanis Lukács egyenrangú félként odaállította Lenin mellé Rosa *Luxenburgot*, aki, akármilyen nagy forradalmár volt is, alapvető kérdésekben helytelen álláspontot foglalt el Leninnel szemben, s Lukács éppen ezekben a kérdésekben, különösen az imperializmus kérdésében Luxenburgnak adott igazat. Míg Lukács akkori írása csak úgy csöpögött a „forradalmiságot” s Lenin egész személyiségét és működését a „forradalom közelségével” magyarázta, mostani könyvében az ellenkező végletbe esik — mondja Rudas. A nagy forradalmár Lenint úgy állítja be, mint prózai filisztert, akitől távol volt minden „álmodozás”, aki nem követett „távol” célokat, aki mindig „prózai” feladatokat megoldásával foglalkozott, akiből hiányzott minden „pátosz”, aki „nem prédikál valami radikálisan új morált” stb. Rudas sorra is veszi és részletesen elemzi a most olvasott idézőjeles állításokat s mindegyikről megállapítja, hogy részben egy objektivista pártonkívüli álláspontot képviselnek, részben Lenin kisebbitését, vagy éppen megrágalmazását jelentik.

Külön hangsúllyal utal Rudas arra, hogy amikor Lukács a „szocialista kultúra” fogalma alá csak a majdan kialakuló kommunista társadalom kultúráját vonja, arra a tévedésre enged következtetni, hogy a Szovjetunióban még nincs szocialista kultúra. Még súlyosabb eltévelyedésnek minősíti Rudas Lukácsnak azt — a marxista esztétika egyik központi kérdésévé tett — „elméletét”, amely szerint „nem szükséges, hogy valamely gazdaságilag magasabb fokon álló társadalomnak feltétlenül magasabbrendű irodalma, művészete, filozófiája stb. legyen, mint az alacsonyabbrendűnek. „Már most Lukács — mint Rudas mondja — gondosan elkerüli annak kijelentését, hogy a szocialista társadalomra nem érvényes ez az „egyenlőtlen fejlődés”. „Ha tekintetbe vesszük — írja Rudas, — hogy az egyetlen és utolsó szocialista író, akit Lukács még elismer, Maxim Gorkij, — a többi szovjetíró ellenben számára egyszerűen nem létezik, akkor nem felesleges, de rendkívül szükséges és sürgős Lukács elvtárustól megkövetelnünk: *nyilatkozék világosan és határozottan, érvényes-e az „egyenlőtlen fejlődés” állítólagos törvénye a szovjettársadalomra is, vagy nem?* Más szóval: nyilatkozzék, a szovjettársadalom is oly gazdaságilag magasabb fokon álló társadalom-e, amelynek irodalma, művészete, filozófiája stb. nem magasabb, mint az alacsonyabbrendű társadalomé, vagyis a kapitalizmusé?” „Mindenki be fogja látni — folytatja Rudas, — mennyire fontos ez

éppen ma, amikor harcot kell vívunk bizonyos elemek ellen, akik a Szovjetunió vezető szerepét hol az egyik, hol a másik téren, s így az új *magasabb* szocialista kultúra megteremtése terén is *lekicsinylik*, akik a nyugati kultúra előtt hajbókolva nem akarják tudomásul venni, milyen magasan felette áll a Szovjetunió kultúrája az imperializmus, vagyis a hanyatló, rothadó kapitalizmus kultúrájának. Ezt a szovjetellenes, hazafiatlan irányt tudvalevően *kozmpolitizmusnak* hívják. Egész vitánk-nak Lukács könyvével kapcsolatban itt van a *súlypontja*, és a legsür-gősebb feladatok egyike, hogy ebben a kérdésben teljes világosságot teremtsünk."

További súlyos állítása Rudasnak ebben a részben, hogy az egész társadalom és a munkásosztály viszonyáról, utóbbinak felszabadulásáról szólva „Lukács felfogása nem Marx, Engels, Lenin és Sztálin, nem a MDP felfogása, amelynek tagja, ellenben nagyon veszedelmesen hason-lít (csak más megfogalmazásban) Bucharin elméletéhez."

Bíráta harmadik részében Rudas László több alapvető elméleti kérdésben — civilizáció és kultúra viszonya, a kultúra jellegét meghatá-rozó társadalmi tényező, az osztályok ellentétének és az osztályharc-nak szerepe — vagy a polgári szociológia álláspontjának elfogadásáért rója meg Lukácsot, vagy a történelmi materializmus módszerének — idealista magyarázatra vezető — mellőzését állapítja meg róla. El-ítélés éri Lukácsot a pártköltészetéről vallott nézete miatt is. Két idézet nyomán Rudas odakövetkeztet, hogy Lukács szerint a kommunista párt-ban „szinte mindig szektaszellem” létezik és „nem egyszer uralomra jut”, ami súlyos károkat okoz. „Ha a kommunizmus egy ellensége adná ezt a jellemzést, nem csodálkoznánk rajta — mondja Rudas. — De ha kom-munista teszi ezt, pártunk tagja, a legkevesebb, amit tehetünk, az, hogy a legelésebben visszautasítjuk.” „A pártköltő — idézi Rudas Lukácsot — sohase vezér, vagy sorkatona, hanem mindig partizán. Vagyis ha igazi pártköltő, mély egyetértésben van a párt történeti hivatásával, a párt által kijelölt nagy sztratégiai útvonallal. Ezen belül azonban egyéni esz-közeivel, saját felelősségére kell, hogy megnyilatkozzék.” Ezt a beállítást Rudas a pártköltő és a párt közötti kapcsolat *karrikatúrájának* nyilván-ítja. A párt — állapítja meg Rudas — nem tűrheti, hogy a szocialista építés korában az irodalom és művészet terén a *partizánság* uralkodjék. „A párt irányítani kívánja költőit, íróit, művészeit. És joggal kívánja irányítani őket.” Lukácsnál — úgymond — az „irányítástól való irtózás” esete forog fenn.

A végső kérdés mindezek után, hogy helyesen domborítja-e ki Lu-kács könyvében az új helyzetnek, a fejlődés perspektíváinak fővonalait? „A felelet erre határozott és erélyes *nem*. A MDP gondoskodik majd arról, hogy a fejlődés perspektívái ne olyanok legyenek, amilyeneknek Lukács elvtárs kidomborítja őket.”

Cikkéhez hozzáfűzi Rudas, hogy Lukácsnak *egyetlen* könyvét tette bírálat tárgyává. Az eredmény sok lényeges tekintetben *negatív*. Lukács tevékenységének pozitív oldalaira kitérni nem feladata. Mint a *Társadalmi Szemle* bejelenti. a következő számban közölni fogja Lukács György választát.

Mihelics Vid